

SOSIAALINEN PÄÄOMA TYHJÄN PÄÄLLÄ

Lehtitiedot kertoivat turkulaisen valtiotieteen maisterin ja toimittajan lisensiaatintutkimuksesta, joka herätti niin paljon kiinnostustani, että välittömästi tilasin sen itselleni. Kysymys saattoi olla nostalgiaista: paluusta 1980-luvulle, jolloin pieni piiri innokkaasti väitteli nimenomaan alkoholivalistuksesta. Se oli nykypäivän näkökulmasta mennyt-ä aikaa.

Luettuani tarkoin Kari Hipin työn totesin, että siitä on tavallista hankalampi kirjoittaa. Siinä näkyy tekijän ilmeinen poissaolo akateemisesta miljööstä, minkä vuoksi hän nähdäkseni rikkoo myös järkeviä tutkimuksen tekemisen sääntöjä. Niitä joudun käsittelemään ensin. Toisaalta tutkimuksen perusasetelma on naseva ja keskeinen tulos todella mielenkiintoinen. Niinpä toivonkin, että jos Hippi lukiessaan tekstini alkupuolta loukkaantuu, hän loppupuolelle ehdittyään jo antaa minulle muutaman kovan sanani anteeksi.

***

Työnsä alkuluvuissa Hippi käsittelee Suomen alkoholi- ja huumepolitiikkaa, päihteitä Suomessa ja päihdevalistusta. Teksti on niin sanoakseni toimittajamaista, siis selkeää ja toimivaa. Silti se vaikuttaa jopa alkeelliselta, sillä se koostuu suuressa määrin lainauksista ja pitkäähköt kappaleet päättyvät lähdemerkintöihin.

Nuo piirteet tuovat mieleeni pitkät yliopistovuoteni, joiden aikana

gradun tekijät toivat ensimmäisessä vaiheessa luettavakseni samantyyppisiä tekstejä. Vaikeimmillaan ne sisälsivät toistensa kanssa täysin ristiiriittäviä väitteitä, joita tekijä ei kommentoinut lainkaan. Johdonmukaisesti vedin tämän piirteen esiin ja pyysin graduisteja ottamaan jonkin omakohtaisen kannan lainailemiinsa ajatuksiin; ei tietenkään yksioikoista oikeassa/väärässä-kantaa, vaan mieltiskelevää ja väitteitä toisiinsa suhteuttavaa. Yleensä tämä onnistuikin – paremmin tai huonommin.

Hippi on kiistatta lukenut melkoisen kasan alan kirjallisuutta, mutta kenties ohjaajat eivät ole osanneet neuvoa osuvimpia lähteitä. Sellainen oli mielestäni Matti Virtasen pohdiskelu ennen muuta alkoholivalistuksen kehityssuunnista. Se jakaantui kolmeen osaan, jotka olivat

1. käskysuhdevalistus (esimerkki: älä juo),
2. informatiivinen valistus (esimerkki: älä juo alkoholia, koska tieteellisten tutkimusten mukaan se aiheuttaa sinulle nämä ja nuo haitat) sekä

3. virittävä valistus (esimerkki: julkisuuteen toimitetaan väitteitä, jotka saavat yleisössä aikaan virittävyyttä, eli yksilöt ja ryhmät alkavat pohtia uudelleen alkoholinkäyttötapojaan).

Noihin vaihtoehtoihin muuten kannattaa suhtautua ymmärtäväisesti. Suunnilleen sata vuotta sitten suomalaisten auktoriteettiusko saattoi olla suurempi kuin nykyään – varmaa se ei tosin ole – ja yksinker-

tainen käskysuhdevalistuskin saattoi saada aikaan jonkin verran tuloksia. Informatiivisen valistuksen aika koitti vähitellen toisen maailmansodan jälkeen, jolloin sillä myös saattoi olla mahdollisuuksia. Niiden ilmeisesti hiipussa kehiteltiin 1980-luvulla virittävän valistuksen idea, varmaan älykkäin noista kolmesta vaihtoehdosta, mutta senkään varsinaista käytännön toimivuutta ei juuri ole testattu ja koko sanonta virittävä valistus tuntuu lähes hiipuneen alan sanastosta.

Tässä kohden täytyy korostaa pätevän vaikutustutkimuksen vaikeutta, jonka kenties voi pelkistää sanonnaksi ”kaikki vaikuttaa kaikkeen”, eikä pelkistettyjä yksinkertaisia tutkimusasetelmia juuri voida kehitellä. Tämä on saanut osan alan tutkijoista jopa luopumaan vaikutustutkimuksista ja vielä enemmän: koko vaikutuksen käsitteestä.

Luopumista en kuitenkaan suosittele Hipille ainakaan ennen kuin hän on vienyt läpi väitöskirjasuunnitelmansa.

***

Hipin työn empiirinen osa koostuu 35 päihdevalistusprojektin seurannasta. Niistä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on rahoittanut 24 ja Raha-automaattiyhdistys loput 11. Kyseessä eivät siis ole kaikki Suomessa tietyllä aikavälillä toteutetut projektit.

Tutkittujen suunnitelmien ja niiden toteutuksen yhteinen rahallinen arvo on 4,9 miljoonaa markkaa eli

vajaa markka jokaista Suomen kansalaista kohti. Summa ei siis ole suuri, mutta projekteilla on kuitenkin ollut melkoinen symboli- ja odotusarvo, on se sitten naiivia tai ei. Ehkä tässä on häivähdyks sosiaalisen pääoman käsitettä? Mieleen tulevat entisaikojen raittiusprojektit, joilla koetettiin saada Suomen kansa ja siitäkkin ennen muita nuorisoo pysymään erossa alkoholista.

Hippi on käynyt läpi nykyhankkeet ja niiden toteutukset. Hän toteaa muun muassa seuraavaa (s. 129):

”Tutkittavana olevista projektisuunnitelmista lähes kaikilla (34/35) on jonkinlainen suunnitelma tai maininta arvioinnista. Sen sijaan arviointiresurssit on määritellyt vain kahdessa projektissa. Tämä osoittaa nähdäkseni sen, ettei arviointia ’ole otettu vakavasti’, koska ei ole edes mietitty sen vaatimia resurssit. Niinpä yleisin maininta kyseisten projektien arvioinnista onkin raportin tuottaminen, joka ei suinkaan tarkoita teoriassa eikä käytännössä samaa kuin arvioinnin toteuttaminen.”

Tuohon voi vain yhtyä.

Sosiaali- ja terveysministeriön arviointitarve muistion mukaan terveyden edistämishankkeiden tavoitteena on vaikuttaa ihmisiin ja heidän toimintaansa ja sitä kautta parantaa ihmisten terveydentilaa. Hyvä noin, lisää. Välillisenä tavoitteena voi ol-

la muutoksen lisääminen terveystiedoissa ja -asenteissa. Muutos voi olla minkäsuuntainen tahansa, niin kuin virittävänkin valistuksen, huomautan. Harvoissa hankkeissa on mahdollista arvioida hankkeen lopullista tulosta ja arvioinnissa on käytettävä välillisiä tuloksia. Hm, tuumiskelen.

Hippi pohtii myös mittaamisen käsitettä, varmaan tietäen sen joutuneen laajassa osassa tutkijapiirejä huonoon huutoon. Ilmari Rostilaan ja Mikko Mäntysaareen viitaten hän toteaa, että jos interventiotia ei voi mitata, sitä ei ole olemassa eikä sitä voi hallita. Niinpä kyllä.

Pahinta projekteissa on, että ne eivät täytä EMCDDA:n (The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) hyvälle hankkeille asettamia tavoitteita. Ennen projektia ei ole kartoitettu ongelman laatua ja laajuutta, ja suuri osa valistusprojekteista kohdistuu ainakin välillisesti ammatti-ihmisiin. Kenties raittiille opetetaan siis raittiutta!

Korostan ongelman laadun ja laajuuden kartoittamatta jättämistä. Jos se olisi tehty, projektin jälkeen voitaisiin edes miettiä aikaan saatuja muutoksia ja niiden luonnetta. Mitään takeita ei silloinkaan olisi siitä, että juuri hanke on saanut aikaan vaikkapa juomisen vähentymisen tai lisääntymisen – yksinkertaistan asiaa tahallani –, mutta silloin olisi mahdollista edes miettiä ja myös tutkia muiden samaan aikaan vaikuttaneiden

voimien aikaansaannoksia.

Miksi päihdeprojekteja siis tehdään? Mainitsin jo sosiaalisen pääoman käsitteen, jota vaikkapa ranskalaisen antropologin René Girardin pohjalta voisi väitöskirjassa pohdita. Hänen teoriassaan olennainen asia on syntipukki, syyllinen koettuun kriisiin, oli hän sitten tosiasiaa kuinka syytön ja ulkopuolinen tahansa. Siksi syntipukki pitää Girardin mallissa valita muukalaisen, sotavankien, orjien tai muuten hyljeksittyjen joukosta. Mutta päteekö tämä Hipin keskeiseen tulokseen? Ei kai millään projektilla voida enää syyllistää Suomen kansan valtaenemmistöä eli alkoholin käyttäjiä? Sen sijaan huumeiden käyttäjät ovat sopiva kohde, kuten Vappu Taipaleen synnyttämä kohu osoitti.

Oli miten oli, kiitos osuvasta tulkoksesta, Kari Hippi!

PERTTI HEMÄNUS

KARI HIPPI
PÄIHDEVALISTUS-
PROJEKTISUUNNITELMIEN
ARVIONTIA
STM:N JA RAY:N VUONNA 1998
RAHOITAMAT PROJEKIT
LISENSIAATINTUTKIMUS
TURUN YLIOPISTO,
SOSIAALIPOLITIIKAN
LAITOS 2001